

Szemponatok, irányzatok a tankönyvek és egyéb iskolai dokumentumok elemzésével kapcsolatos szlovákiai magyar szakirodalomban

Simon Szabolcs

1. A tankönyv szerepe

A tankönyv az iskolai dokumentumok közül minden bizonnyal az egyik legfontosabb, az oktató-nevelő folyamat sikerének – a tanár személye mellett – záloga, a kettejük közös célú tevékenységének nélkülözhetetlen eszköze. Emiatt az általános érdeklődés kitüntetett tárgya. Noha a technika fejlődésével egyre inkább előtérbe kerül szűkebb pátriánkban is a tananyag digitalizálásának kérdése¹ – s ezzel együtt, pontosabban ennek következményeként a klasszikus tankönyv szerepének csökkenése is –, a tankönyv központi szerepe az oktatás bármely szintjén megkérdőjelezhetetlen. Ugyanakkor napjainkban tanúi vagyunk az információátadás, amely a tankönyvek egyik fő funkciója, paradigmaváltásának. Az internet és a world wide web új szövegvilágot hoz létre, amelynek első szakaszában a könyvekben, ahogy a tankönyvekben tárolt szövegkincs is alakot változtat.

2. Néhány adat a hazai magyar tankönyvellátás múltjából és jelenéből

Csehszlovákiában a magyar tanítási nyelvű iskolák szervezése az 1950-es években indult meg tervszerűbben és nagyobb arányban. Ebben az időszakban dolgozták ki az általános iskolák számára a tanítás új koncepcióját. 1959. december 15-én új iskolatörvény lépett életbe, melynek következményeként előtérbe került a magyar tannyelvű iskolák magyar nyelvű tankönyvekkel való ellátása is. Innentől kezdve sorra jelennek meg az új tankönyvek, tanítói útmutatók, ill. módszertanok.

Az összes magyar tannyelvű iskola számára 1949–60-ig 284 tankönyv jelent meg (vö. Mózsi 1972 214). Ezzel az általános iskolák tankönyvellátása lényegében biztosítva volt. Hiányok elsősorban a szakközépiskolák ellátásában mutatkoztak. Ezt a feladatot azonban maradéktalanul sosem sikerült megoldani.

¹ A Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériumának elképzelése szerint 2011 szeptemberére a közoktatásbeli tankönyvek jelentős részét digitális tankönyveknek kellene felváltaniuk.

Jelenleg Szlovákiában a magyar tannyelvű iskolák számára kiadott tankönyvek és segédletek a pozsonyi Szlovák Pedagógiai Kiadónál és a Terra Könyvkiadónál jelennek meg. Az elsőként említett kiadó évente mintegy 25–30 tankönyvet ad ki. A mai helyzettel kapcsolatban megjegyezhetjük, hogy az oktatási minisztérium évről évre nyilvánosságra hozza az ún. „adremlistá”-t. Ez a jegyzék azzal a céllal készül, hogy az ott feltüntetett tankönyvekből megrendelésre választani lehessen a következő iskolai évre.

Örvendetes tény, hogy egyre több hazai szerző által hazai kiadónál megjelentetett tankönyv jelenik meg. Néhány éve elértük azt az állapotot, hogy a középiskolákban például választani lehetett két magyar irodalmi tankönyvcsalád között; ugyanakkor mindkét esetben az iskolaügyi minisztérium által jóváhagyott tankönyvekről volt szó, amelyek kiadása állami támogatást élvezett. A 2008-ban hatályba lépett új közoktatási törvény² már ezt nem teszi lehetővé, ennek alapján csupán egy tankönyvcsalád kiadását támogatja az állam. Ezzel a hazai tankönyvkiadóknak nem kis gyötrelmet okoz, ti. versenyhelyzetbe kényszeríti őket, ugyanakkor a hazai tankönyvpiac meglehetősen kicsi.

3. A tankönyvkészítés fontosabb szempontjai

A jó tankönyv elengedhetetlen feltétele egy tudomány megszerettetésének. A mindenkori tankönyvírónak nagyon sokféle követelményt kell figyelembe vennie. A tankönyvnek pragmatikai, szaktudományi, pedagógiai-didaktikai, nyelvi, egyéb gyakorlati szempontoknak is meg kell felelnie. Mi az, ami feltétlenül szükséges, hogy benne legyen a tankönyvben, egyben biztosítja az iskolák közötti átjárhatóságot, mi az, ami elavult, ezért más, hasznosíthatóbb ismeretekkel cserélhető; a záróvizsga követelményei, és nem utolsósorban pontosan el kell találni az életkornak megfelelő nyelvezetet is. Ezek után az sem utolsó szempont, hogy sikerüljön mindezt egységes koncepcióba rendezni.

Az egyéb technikai kérdésekről, mint például a nyomdai előkészítés, nem is szólva. A nyomtatott könyv formája, szövegének elhelyezése nem kevés információt közvetít a benne foglalt tartalomról, a szöveg jellegéről. A könyvek kivitelezésének meghatározásában és minden tipográfiai tulajdonságának megválasztásában azonban döntő szempont az olvasás maximális hatékonyságának biztosítása. Számít például a kézben tarthatóság is. Ez nemcsak a tömeget és a papírméretet szabja meg, hanem hat csaknem valamennyi alkalmazott formai megoldásra: a betűformák és -méretek megválasztása, a különféle térközök (betűköz, szóköz, sorköz stb.) az évszázadok során mind az olvashatóság optimumának alárendelve alakultak (vö. Kis 2010). További fontos kérdés az alineáris

2 Zákonn č. 245 Z. z. o výchove a vzdelávaní – školský zákon – a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

olvasást elősegítő eszközök használata. A tankönyvet olvasó tanuló nem kezdi el minden esetben az elején a könyv olvasását. A tankönyvet nem egyfolytában olvassa el, amikor újból és újból kézbe veszi, hanem meg kell keresnie azt a helyet, ahol előzőleg abbahagyta.

Ide tartoznak a hipertextuális eszközök. A könyvszöveg legtipikusabb integráns részei, amelyek alkalmasak az alineáris olvasás szolgálatára, a címek. A tankönyvszövegek szempontjából érdemes megemlíteni a marginálisok alkalmazását is. Ezek a lap szélén megjelenő rövid szövegek, amelyek részint referenciaként, részint kiegészítő információval szolgálnak. A tankönyvek készítése tehát rendkívül igényes feladat. Napjainkban egyre nehezebb megfelelni a jó tankönyv követelményének.

4. A tankönyvelemzés fontosabb szempontjai

G. Stein szerint a tankönyvet három szempontból lehet tárgyalni: politikumként, pedagógikumként és információhordozó médiumként (idézi B. Fejes 2002, 13). Az idézett kutató vélekedése alapján a *politikum szempontja* (s általában a tankönyvkiadás politikája) a kutatás legátfogóbb szempontja, így nem véletlenül áll első helyen a német s az osztrák tankönyvkutatásban is, ugyanakkor magyar vonatkozásban is van hagyománya³.

Elsőrendűen fontos szempont az ideológia, amelyet a tankönyv tükröz. Noha faji, vallási, nemi, nyelvi alapú megkülönböztetés vagy csak ennek sugallása is megengedhetetlen a tankönyvekben, nem példa nélkül való a nyelvi megkülönböztetés sugallása, a nyelvváltozatok iránti érzéketlenség a hazai anyanyelvi tankönyvekben sem.

A tankönyveknek természetesen didaktikai követelményeknek is eleget kell tenniük, mint az életkornak, a tanulók fejlettségi és tudásszintjének való megfelelés, a tananyag logikus felépítése, a témakörök/modulok tanórákhoz szabott egységekre való lebontása, a tananyag elsajátíthatóságát biztosító tényezők figyelembevétele (rajzok, képek, ábrák, utalásrendszer, fogalomszótár stb.).⁴

3 Vö. Cserniczkó István és Váradi Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat* (A 8. élőnyelvi konferencia előadásai). Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya. Polgár Tamás 2009. Megkopott barátság? A magyar történelem a lengyelországi gimnáziumi történelemtankönyvekben. *Új Pedagógiai Szemle* 3: 68–82.

4 Egy korábbi anyaországi felmérés tanulsága szerint a tanárok alapvetően elégedettek a tankönyv- és taneszközhellyzettel. Igyekeznek szakmai szempontok szerint (tanulhatóság, szakmai hitelesség) kiválasztani a tankönyveket és taneszközöket. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy bár a tanulhatóságot nagyon fontosnak tartják, az azt megalapozó tényezőket (didaktikai kimunkáltság, fejlődés-lélektani szempontok, képi illusztráció) kevésbé tartják fontosnak. Ennek oka az lehet, hogy az egyes tanárok gondolkodásában a tanulhatóság más-más tényezőkkel kapcsolódik össze (van, aki szerint a didaktikai kimunkáltságtól, mások szerint a képi illusztrációtól függ), így összességében az azt megalapozó faktorok a válaszaik alapján kevésbé tűnnek fontosnak, mint maga a tanulhatóság) (vö. Kerber–Varga 2004)

Rendkívül fontos tényező a tankönyvek struktúrája, nyelvisége is; az áttekinthető szövegszerkezet, viszonylag egyszerű szintaxis (vö. B. Fejes 2002), optimális arányban megjelenített és elhelyezett terminológia, egyértelmű meghatározások, ugyanakkor adekvát – nem eltúlzottan tudományos – nyelvi stílus, a tanulóval folyamatosan kapcsolatot tartó megszövegezés. „A nemzetközi kutatások újra és újra megerősítik a *két szövegtulajdonság* fontosságát. Az egyik a mondathosszúság, a másik pedig az igék és a főnevek aránya. Minél hosszabbak a mondatok, és minél kevesebb ige van a szövegben, annál inkább romlanak a tanulók olvasásértésének eredményei.” (Kojanitz 2005, 62)

A szaktárgy szempontjából a tankönyvnek, amennyire az lehetséges, összhangban kell lennie az adott tudomány állásával, tekintve hogy az iskolai tantárgyak általában az egyes tudományterületek leképeződései, ez utóbbi még akkor is érvényes, ha újabban előtérbe került a kompetenciaalapú szemlélet, amely felülírja a tananyag tudományterületek szerinti elrendeződését. Ugyanakkor a korszerű tudás közvetítése felveti a kérdést, hogy mennyi az átfutási ideje az új tudományos eredmények, felfedezések megjelenésének a tankönyvekben?

Mindezek alapján megállapítható, hogy a tankönyvekről szóló szakirodalom is szerteágazóan sokféle. A tankönyvkutatásnak világszerte sok műhelye s ebből következően óriási szakirodalma van.

A hazai tankönyvelemzések – érthető módon – ritkábban tesznek kísérletet holisztikus megközelítésre. A komplex megközelítésmód leginkább az új tankönyvek elbírálásakor részesül előnyben. Ahogy Szabó Mihály Gizella megállapítja, „szlovákiai magyar viszonylatban [...] csak az utóbbi években merült fel a tankönyvek értékelésének gondolata, s egyelőre csak az anyanyelvi olvasókönyvekkel, valamint a magyar nyelv és irodalom tankönyvekkel – amelyek köztudottan nem fordítások – foglalkoztak a szakemberek” (Szabó Mihály 2008, 84; vö. még Csík 2007, 9). Újabban a történelem tankönyvekkel kapcsolatban is megindult a kutatás (lásd pl. Vajda 2009).

5. A tankönyvek elbírálása

Az új 245/2008-as közoktatási törvény (amely magában foglalja az óvodák, általános iskolák, középiskolák – gimnáziumok, szakiskolák, konzervatóriumok –, továbbá a különleges oktatást nyújtó iskolák és nyelviskolák rendszerének leírását) szabályozza, tartalmazza és bevezeti a tankönyvek és tansegédanyagok használatát. Ugyanakkor nem tartalmazza a tankönyvvé nyilvánítás szabályait, de megengedi az olyan tankönyvek használatát is, amelyek nem szerepelnek az oktatási tárca listáján.

Mind az anyaországban, mind Szlovákiában létezik olyan szempontrendszer, amely a tankönyvek különféle szempontú elbírálására szolgál (hazai viszonylatban vö. Kritériá é. n., Nogová–Bálint 2005, 2006; Huttová–Nogová 2005). A szlovák Állami Pedagógiai Intézet által kidolgozott és a tananyag feldolgozásának

minőségére irányuló értékelési elvek hat kérdéskört ölelnek fel: (1.) Az alapvető pedagógiai dokumentumokkal való összhang: a tananyag feldolgozása megfelel-e a tantervi céloknak és tartalomnak, logikailag strukturált-e, és alkalmas-e arra, hogy az ún. törzsanyagot (alapkövetelményeket elsajátítsák belőle a tanulók; (2.) Személyiségfejlesztési szempontok: mennyire felel meg a tankönyv a készségfejlesztési céloknak, mennyire készíti fel a diákokat a mindennapi életre: szociális kompetenciák fejlesztése, felkészítés a mindennapi életben előforduló helyzetek kezelésére, (3.) Tartalmi kritériumok: a tartalom pontossága és szakmai helytállósága, ezen belül a helyes szakszóhasználat; a törzsanyag azonosítható: a tankönyv kiaknázza a tantárgyközi kapcsolatokat, a törzsanyag és a kiegészítő tananyag megfelelően aránylik egymáshoz, (4.) Didaktikai szempontok: a tankönyv nyelvezete megfelel-e a tanulók értelmi szintjének, érthető-e; a tananyag feldolgozása megfelelő és változatos módszerekkel történt-e, a kérdések és feladatok mennyire aktivizálók, mennyire szolgálják a készségfejlesztést; (5.) A grafikai megoldások értékelése: a szöveg és az illusztrációk elhelyezése, kapcsolatuk stb.; (6.) Társadalmi-etikai szempontok: sem a szöveg, sem a képanyag nem tartalmazhat valamely társadalmi rétegre, kisebbségre nézve diszkriminatív elemeket.

A magyarországi szabályozás a Tankönyvkutató Intézet kutatásain és ajánlásain alapul, az intézet az értékelések megkönnyítésére egy részletesebb munkaanyagot is kidolgozott (Értékelési kritériumrendszer 2006). A kétféle, a hazai és az anyaországi szempontrendszert összevetve Szabó Mihály Gizella megállapítja, hogy a magyarországi tankönyvértékelési rendszerben a szlovákiainál nagyobb hangsúlyt kap a rendszerszerűség, valamint a tanulásközpontúság, azaz mennyire segíti a tankönyv a tanulót a tanulásban, továbbá ebben az anyagban a nyelvi-szövegszerkezeti kérdések is⁵ részletesebben ki vannak fejtve (vö. Szabó Mihály 2008, 87).

6. Tankönyvek és ideológia

Fentebb említettük, hogy a tankönyvelemzésnek legfontosabb szempontja a politikai-ideológiai aspektus. Szlovákiában az új közoktatási törvény, ill. az államnyelvtörvény módosítása miatt ez különös hangsúlyt kapott. A korábbi hatalom például olyan „magyar nyelvű” tankönyvek bevezetését szorgalmazta, amelyekben a helynevek csak államnyelven lettek volna megjelölve. Ezzel az ún. *név- és táblaháború* után a hazai „nyelvi háborúk” újabb fajtáját robbantotta ki, a *tankönyvháborút*.⁶

5 A tankönyvanalízis módszerének bemutatásához vö. Kojanitz 2005.

6 Jelen pillanatban az a gyakorlat érvényes, hogy a magyar helynevet perjel után a szlovák változat is követi, alapelvben, toldalékoktól megfosztott formában, pl. ...jogot sért az, aki Pozsonyban/Bratislava, Besztercebányán/Banská Bystrica vagy akárhol máshol... (Misad Katalin–Simon Szabolcs–Szabó Mihály Gizella 2009. *Magyar nyelv a gimnázium és a szakközépiskolák 1. osztálya számára*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo: Bratislava. 34. p.).

A kérdés külön figyelmet érdemel, mivel benne pregnánsan megnyilvánul a politikum. A tulajdonnevek bármely nemzeti nyelvnek ugyanolyan funkciójú elemei, mint a köznevek. A tulajdonneveken belül is önálló részrendszert alkotnak a helynevek. Mint ahogy a fogalomnevek esetében, a fellépő nyelvi hiányt itt is pótolja a nyelv, különféle módon: belső szóalkotással, szóteremtéssel, illetve szókölcsonzással. A szlovákiai helynevek tekintetében azonban nincs szó nyelvi hiányról. Vagyis a tankönyvi magyar nyelvű szövegek esetében csak akkor kellene szókölcsonzáshoz folyamodni, ha nem lenne a magyarban a célnak megfelelő saját lexikai egység. A nagy vihart kiváltott tankönyvek esetében azonban nem erről van szó. Földrajzórán nem a szlovák földrajzi neveket, hanem Szlovákia földrajzát kell a diákoknak megismerni. Illik a szlovák helyneveket is megtanulni, de nem feltétlenül magyar nyelvű tankönyv segítségével, hanem például a szlovák nyelvkönyvekbe beválogatott alkalmas szövegek végén. Abszurdnak tekinthető az olyan helyzet, melyben egy államhatalmi szerv akarja meghatározni, hogy egy bizonyos nyelvi szöveg milyen lexikai elemeket tartalmazhat.

A tankönyvekbeli ideológia kérdéséhez tartozik a különféle nyelvi ideológiák és nyelvhelyességi babonák megjelenése is a tankönyvekben. A szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézmények – a peremországokban működő magyar iskolákhoz hasonlóan – az oktatás legfontosabb nyelvi céljaként az anyanyelv már ismert beszélt regisztereinek megszilárdítását és fejlesztését, illetve újabbak (pl. a különböző szaknyelvek) elsajátíttatását jelölik meg. A magyar nyelv-tankönyvek szerzői ugyanakkor figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy a kisebbségi magyar gyermekek természetesen olyan kétnyelvű beszélőközösségekben élnek, amelyben anyanyelvként egy, a többségi nyelv hatása alatt álló nyelvváltozatot sajátítanak el, s a mindennapi kommunikációs szituációkban szinte kizárólagosan ezt is használják. A fentiek ismeretében a szlovákiai magyar nyelv-tankönyveknek mind tartalmukban és szerkezetükben, mind módszereikben különbözniük kellene a magyarországi egynyelvű diákok számára írt tankönyvektől, vagyis figyelembe kellene venniük a kétnyelvű helyzetben történő anyanyelvi nevelés sajátosságait. E tekintetben a hazai nyelv-tankönyvek nem hiányoznak a nyelvi babonák lelőhelyei közül.

7. A tankönyvekkel foglalkozó szlovákiai magyar szakirodalom

A tankönyvkérdésről a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége 2006. május 9-én Komáromban⁷, majd 2009 májusában a Galánta melletti Taksonyban rendezett konferenciát.⁸ Ez utóbbin heves vitát váltott ki az aktuális tankönyvpolitika, az oktatásügyi minisztériumnak az a lépése, hogy iskolatípusonként és fokozatonként csak egy tankönyv elkészítését támogatja, ahelyett, hogy liberalizálta volna a tankönyvpiacot. Ezenkívül a 2008. szeptember 4–6-án Párkányban *Nyelvideológiák, attitűdök, és sztereotípiák* címmel megtartott 15. Élőnyelvi konferenciának is volt ilyen témájú szekciója⁹.

Tekintettel a tankönyvkérdés fentebb jellemzett összetettségére, a vonatkozó hazai magyar nyelvű szakirodalom is többféle megközelítésben foglalkozik a tankönyvekkel: a) *ideológiai*, b) *pedagógiai-didaktikai*, c) *fordításelméleti*, d) *kétnyelvűség, egyéb*. Olyan dolgozatokra is van példa, amelyek egyidejűleg több szempontot is megpróbálnak érvényesíteni, például *ideológiáit és nyelvpolitikáit, didaktikáit és oktatáspolitikáit, nyelvészetit és didaktikáit*. Az is megállapítható, hogy a vonatkozó hazai szakirodalomnak jelentős része az anyanyelvi nevelés tankönyveire szorítkozik, ahogy ezt fentebb megállapítottuk. Mindez részben érthető, ha kellőképpen tudatosítjuk az anyanyelvi nevelés központi szerepét kisebbségi körülmények között.

Ez idáig az egyetlen, par excellence a tankönyvelemzéssel foglalkozó hazai kötet a Csík Zoltán szerkesztette *A magyar nyelv és irodalom tankönyvek elemzése és fejlesztési lehetőségei a szlovákiai magyar oktatásban* című könyv. Ezért kissé részletesebben is bemutatjuk. A tanulmánykötet Csík Zoltán Bevezetője (5–12) után tizenhárom esettanulmányt tartalmaz, melyek szerzői gyakorló pedagógusok és egyetemi oktatók. Az egyes írások elemzik a közoktatásban aktuálisan érvényes olvasókönyveket, ill. a magyar nyelv és irodalom tantárgy tankönyveit az általános iskola 1. osztályától a középiskoláig bezárólag. A kötetnek hátránya, hogy nem érvényesít egységes elemzési szempontrendszert. Az egyes dolgozatok szakmai színvonala is változó. Vančo Ildikó a szlovákiai magyar alapskolák alsó tagozatában érvényben levő olvasókönyvek és nyelvtankönyvek nyelvészeti-didaktikai vizsgálatával foglalkozott (13–13). Megállapítja, hogy az olvasókönyv feladata nemcsak az, hogy „kialakítsa a tanulás új formáját, vagyis eljuttassa a gyermekeket az olvasás készségéhez, hanem az is, hogy világosan

7 Az ülés témája a magyarországi tankönyvkutatási gyakorlat megismerése volt, különös tekintettel a magyar nyelv és irodalom tantárgy tankönyveire, vö. Csík 2007.

8 A konferencián elhangzott előadások a *Pedagógus fórum* című szakfolyóirat 2009/5–6. számában olvashatók.

9 Borbély Anna, Vančonek Kremmer Ildikó, Hattyár Helga (szerk.), *Nyelvideológiák, attitűdök, és sztereotípiák*. 15. Élőnyelvi konferencia. Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. Tinta Könyvkiadó: Budapest.

és egyértelműen vállalja az anyanyelv (i változat), a társadalmi struktúra, a történelmi múlt, a kultúra értékeinek közvetítését.” (14) Ezzel kapcsolatban az 1. évfolyam számára szóló adaptált tankönyvek különféle fogyatékosságaira hívja fel a figyelmet: „az adaptálás ellenére benne maradtak olyan »hibák«, mint pl. *Karcsi édesapja mozdonyvezető. Ő a MÁV-nál dolgozik.*” (15) A 2. évfolyam nyelv-tankönyvével kapcsolatban az olvasható, hogy Szlovákia fővárosának neve szlovák formában jelenik meg a könyvben (19). Drozdík Katalin gyakorló pedagógus szintén olvasókönyveket elemez didaktikai szempontból. Az 1. évfolyam számára szóló könyvben a szóbeli kifejezőképesség fejlesztésével kapcsolatban a képanyag mennyiségét kifogásolja, kevesli (24), ezenkívül szegényesnek tartja az alkalmazott feladattípusokat is (27). Pénzes István dogozatában funkcionális szempontot érvényesít. Kálosi Gabriella a tankönyvi szövegtípusok, a tankönyv nyelvi stílusa felől közelíti meg a tankönyveket. Patús János (107–125) mélyebb elemzésre tesz kísérletet; a megfelelő tankönyvek hiányának szerтеаgázó okairól is értekezik. Ezek között említi például a szakmai következetlenséget. (108)

8. A tankönyvekkel foglalkozó fontosabb hazai szakirodalom, az abban érvényesülő szempontok szerinti besorolásban:

8.1. Ideológiai/nyelvpolitikai szempontot érvényesítő szakirodalom

Gyóry Adrienn 2010. Az államnyelv és a kisebbségi nyelv harca a magyar tanítási nyelvű iskoláknak szánt könyvekben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 12/1: 5–93. p.

Misad Katalin–Simon Szabolcs 2009. Nyelvi ideológiák és nyelvhelyességi babonák egy szlovákiai magyar nyelv-tankönyvben. In: Borbély Anna, Vančonek Kremmer Ildikó, Hattyár Helga (szerk.), *Nyelvideológiák, attitűdök, és sztereotípiák*. 15. Élőnyelvi konferencia. Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. Budapest. Tinta Könyvkiadó, 255–262. p.

Simon Szabolcs 1996. Nyelvváltozatok a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák számára írt magyar nyelv-könyvekben. Csernicskó István és Váradi Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*. A 8. Élőnyelvi Konferencia előadásai, 17–27. p. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya.

Simon Szabolcs 2005. A magyar nyelv oktatása a szlovákiai magyar gimnáziumokban – tankönyvek és segédletek tükrében. Huszti Ilona és Koljadzin Natália (szerk.), *Nyelv és oktatás a 21. század elején*. Nemzetközi tudományos konferencia előadásainak gyűjteménye. Ungvár: Poliprint, 78–92. p.

Simon Szabolcs 2007. Purizmus az anyanyelvi nevelésben. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó (szerk.), *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda–Dunaszerdahely–Budapest Tinta Könyvkiadó, 219–229. p.

8.2. Pedagógiai–didaktikai szempontú

Simon Szabolcs 2006. A szlovákiai magyar valóság néhány fontos pedagógiai dokumentumban. In Csanda Gábor (szerk.) *A (cseh)szlovákiai magyar irodalom oktatása*. Somorja. Fórum Kisebbségkutató Intézet.

8.3. Fordításméleti szempontú

Szabó Mihály 2008. A tankönyvfordításról és a tankönyvek értékeléséről. In Fazekas József (szerk.) *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*. Dunaszerdahely. Lilium Aurum.

8.4. Kétnyelvűségi szempontú

Bergendi Mónika 1995. Tankönyveink a kétnyelvűség vonzásában. *Kétnyelvűség* 3–4. 36–45. p.

Bergendi Mónika 2002. Tankönyvhasználat a magyar tanítási nyelvű iskolákban. Hodossy Gyula (szerk.), *Helyzetkép a szlovákiai magyar közoktatásról*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum Könyvkiadó, 85–109. p.

8.5. Egyidejűleg több szempontot is érvényesítő – didaktikai és nyelvészeti:

Csík (szerk.) 2007. A magyar nyelv és irodalom tankönyvek elemzése és fejlesztési lehetőségei a szlovákiai magyar oktatásban. Komárom SJE Comenius Pedagógiai Intézet.

Misad Katalin 2009. Az anyanyelvi nevelés problémái a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben. 139–158. p.: uő. *Nyelvi kontaktusok*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum Kiadó.

Simon Szabolcs–Misadová Katarína 2006. Kurz maďarského jazyka a literatúry na slovenských stredných školách s vyučovacím jazykom maďarským. In Švec Štefan a Bazáliková Janka (ed.), *Zborník Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Paedagogica 18: Didaktika humanitných predmetov*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 165–178. p.

8.6. Egyéb

Simon Szabolcs 2004: A szlovákiai magyar oktatásügy bibliográfiája. Elektronikus kézirat.

8.7. Zárszó

Az elmúlt időszakban részben a hazai oktatási reformot elősegítendő különféle oktatási témájú projektek indultak, például a pedagógiai mérésekkel, az érettségi vizsgával vagy a tankönyvek innoválásával kapcsolatban is. Mindez bizakodásra adhat okot, hogy az általános reformelképzelésekkel párhuzamosan megteremtődő korszerű szakirodalom hatására olyan hazai, magyar nyelvű tankönyvek is készülnek majd, amelyekben a szerzők bátran vállalják a változtatás lehetőségét, azaz beépítik a tankönyvekbe a kutatások legfontosabb eredményeit, implementálják az alap- és középiskolai oktatásban ez idáig mostohagyereknek számító tudományágakat, s mindeközben nem feledkeznek meg a tankönyvet használó tanulókról sem. A módszeres tankönyvkutatás azért is nagyon fontos, mert megalapozza a rendszerszerű tankönyvfejlesztést (vö. Kojanitz 2005). Hasznos lenne a tankönyvpiac analitikus jellegű folyamatos monitorozása. Nagyon fontos lenne a mindennapi gyakorlatról, a tanárok és a tanulók tankönyvhasználati szokásairól megbízható, empirikus kutatásokra támaszkodó képet kapnunk. Erről jelenleg szinte semmilyen vizsgálati eredményünk sincsen.

Irodalom

B. Fejes Katalin, 2002: A tankönyvszöveg szintaktikai jellemzői. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

Csík Zoltán, 2007: Bevezető. In A magyar nyelv és irodalom tankönyvek elemzése és fejlesztési lehetőségei a szlovákiai magyar oktatásban. Szerk. Csík Zoltán. Komárom: SJE Comenius Pedagógiai Intézet, 5–12. p.

Huttová, Jana–Nogová, Mária, 2005: Education and Textbook Systems in the Slovak Republic. In ‚Has Past Pased‘. Textbooks and Educational Media for the 21st Century. Red. Hornsley, M., Knudsen V., S. a Selander, S.. Stockholm–Bratislava: Stockholm Institute of Education Press–Štátny pedagogický ústav, 12–24. p.

Kerber Zoltán–Varga Attila, 2004: Tanítás és tanulás tanárszemmel. (A tantárgyak helyzetéről készített felmérés tanulságai az általános iskolák felső tagozatában.) In Tartalmak és módszerek az ezredforduló iskolájában. Tanulmányok a tantárgyi helyzetfelmérésről 2001–2003. Szerk. Kerber Zoltán. Budapest: Országos Közoktatási Intézet, 30–44. p.

KIS Ádám, 2010: A könyv mint szöveg. In Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban. Szerk. Geccsó Tamás–Sárdi Csilla. Székesfehérvár – Budapest: Kodolányi János Főiskola – Tinta Kiadó, 168–172. p.

Kojanitz László, 2005: A tankönyvkutatás szerepe és feladatai. Új Pedagógiai Szemle 3. szám, 53–68. p. [2008-10-13]. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-03-ko-Kojanitz-Tankonyvkutatas>

Kritériá, é. n.: Kritériá na hodnotenie kvality rukopisu učebnice. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. (http://www.statpedu.sk/buxus/docs//vyskum/ucebnicova_politika/Postup_pre_tvorbu_a_vydavanie_ucebnic.pdf)

Nogová, Mária – Bálint, Ľudovít; 2005: Metodická príručka ku kritériám na hodnotenie kvality učebníc. Intern anyag. Bratislava: Štátny pedagogický ústav.

Nogová, Mária – Bálint, Ľudovít; 2006: Systém kritérií na hodnotenie kvality učebníc. Pedagogická revue 58, 4. szám, 336 – 350. p.

Szabó Mihály Gizella, 2008: A tankönyvfördításról és a tankönyvek értékeléséről. In Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára. Szerk. Fazekas József. Dunaszerdahely: Lilium Aurum Kiadó, 84–101. p.

Vajda Barnabás, 2009: Multiperspektivitás mint a magyar–szlovák közös történelemkönyv alapja. Új Pedagógiai Szemle 1. szám, 95–101. p.

Aspekty a perspektívy v odbornej literatúre na analýzu učebníc a iných školských dokumentov v maďarskom jazyku na Slovensku

(Zhrnutie)

V štúdiu sa skúmajú rôzne aspekty analýzy učebníc, niektoré z nich sa na základe odbornej literatúry rozoberajú podrobnejšie. Autor venuje zvláštnu pozornosť otázkam ideológie prejavujúcej sa v učebniciach, ako aj aspektu jazyka učebníc. Konfrontuje jednotlivé smery vo výskume učebníc so smermi, ktoré majú odraz aj v domácej maďarskej odbornej literatúre. V záverečnej časti štúdie sa podľa jednotlivých smerov uvádzajú významnejšie bibliografické tituly, ktoré sa vzťahujú na analýzu učebníc hlavne materinského jazyka, alebo sa jej istým spôsobom dotýkajú. V štúdiu sa konštatuje, že domáci výskum analýzy učebníc sa iba práve rozbieha, bolo by však nevyhnutne potrebné ho rozšíriť, keďže výskum v tomto smere je základom systematického rozvoja v tejto oblasti.

Aspects and Trends in the Analysis of Hungarian Textbooks and Other School-Related Documents in Slovakia

(Summary)

The study is dealing with various aspects of textbook-analysis. The author on one hand focuses on the ideologies represented by the textbooks; on the other hand he examines the textbooks' language. Certain tendencies in the textbook-research are confronted by various aspects occurring in the Slovak-Hungarian terminology. In conclusion the most important theses are demonstrated as far as the textbook-study is concerned, according to the aspects of the textbook-analysis. Finally the author draws attention to the fact that the textbook-study is in its initial stage and it would be very useful to make further investigations in this topic in order to ensure the systemic development of this subject.